

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Βόρεια Μακεδονία είναι μια σχετικά νέα χώρα. Για 46 σχεδόν χρόνια, από το 1945 και έπειτα, αποτελούσε συστατικό τμήμα της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας, ενώ η πορεία της ως ανεξάρτητου κράτους ξεκίνησε μόλις στα τέλη του 1991. Ο πληθυσμός της είναι σχετικά μικρός (ακόμη και για τα βαλκανικά δεδομένα), μετρώντας γύρω στα 2 εκατομμύρια άτομα, με ένα εθνοτικό, θρησκευτικό και γλωσσικό πλούτο (και όπου θα έλεγε κανείς ότι η «οθωμανική κληρονομιά» είναι πολύ πιο ζωντανή απ' ό,τι σε άλλα μέρη της Βαλκανικής). Ο πολυεθντικός χαρακτήρας της κοινωνίας της Βόρειας Μακεδονίας ήταν μάλιστα κατοχυρωμένος σε όλα τα συνταγματικά της κείμενα, ακόμη και πριν από την ανεξαρτητοποίησή της. Ωστόσο, στην πράξη η διεθνοτική συνύπαρξη, ιδιαίτερα ανάμεσα στις δύο σημαντικότερες εθνοτικά πληθυσμιακές ομάδες –τους *Μακεντόντσι* (Μακεδοί) και τους Αλβανούς– αντιμετώπισε μια σειρά από προβλήματα και μάλιστα το 2001 η Βόρεια Μακεδονία βρέθηκε στα πρόθυρα μιας γενικευμένης διεθνοτικής σύγκρουσης. Η κοινωνία της Βόρειας Μακεδονίας είναι επίσης μια κοινωνία που δοκιμάζεται από όλα εκείνα τα προβλήματα που συναντά κανείς αλλού στη Νοτιανατολική Ευρώπη μετά το 1989, όπως: φτώχεια, οικονομική υπανάπτυξη, διευρυνόμενες κοινωνικές ανισότητες και υψηλούς αριθμούς μετανάστευσης. Μια κοινωνία όπου η πολιτική και τα πολιτικά κόμματα αντιμετωπίζονται με σκεπτικισμό λόγω της διαφθοράς που έχει λάβει ενδημικό χαρακτήρα και του αυταρχισμού των πολιτικών ηγεσιών. Είναι επίσης μια χώρα όπου η ταυτότητα της σημαντικότερης εθνοτικής ομάδας, των Μακεντόντσι, έχει αμφισβητηθεί και συνεχίζεται ακόμη και σήμερα να αμφισβητείται από γειτονικές χώρες, καλλιεργώντας ένα βαθύ αίσθημα ανασφάλειας (ακόμη και θυματοποίησης) στους Μακεντόντσι. Με αποτέλεσμα τόσο οι διμερείς της σχέσεις (ιδιαίτερα) με την Ελλάδα και τη Βουλγαρία, όσο και οι ευρωπαϊκές της φιλοδοξίες να έχουν αντιμετωπίσει εκτεταμένα προβλήματα και δυσκολίες από το 1991 και έπειτα. Τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα μετά τον σχηματισμό της κυβέρνησης του Ζόραν Ζάεφ (τον Μάιο του 2017), η επίδιξη ένταξης στις ευρωπαϊκές δομές αποτέλεσε το βασικό κίνητρο για τη λήψη θεμελιωδών αποφάσεων, όπως η αλλαγή του συνταγματικού ονόματος της χώρας.

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να εισαγάγει τον έλληνα αναγνώστη στις κυριότερες πολιτικές εξελίξεις που σημειώθηκαν στη Βόρεια Μακεδονία από το 1990 μέχρι και το 2019 και την επικύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών. Η συγγραφή της είναι απόρροια της διαπίστωσης ότι για τη συγκεκριμένη περίπτωση –όπως άλλωστε και για άλλες γειτονικές μας χώρες, όπως η Αλβανία– υπάρχει ομολογουμένως ένα σημαντικό κενό στην ελληνική βιβλιογραφία, ιδιαίτερα για την περίοδο μετά την κήρυξη της ανεξαρτησίας της. Και αυτό μολονότι η Ελλάδα βρισκόταν σε μια «διπλωματική αντιπαράθεση» με τη Βόρεια Μακεδονία για περίπου 27 χρόνια, θέτοντας επιτακτικά την ανάγκη μιας πληρέστερης κατανόησης των πολιτικών εξελίξεων εκεί. Η τριακονταετία υπό εξέταση λοιπόν περιλαμβάνει μια σειρά από συμβάντα σταθμούς για τη χώρα και τη φυσιογνωμία της. Γεγονότα όπως η ανεξαρτητοποίηση της το 1991 με την εγκατάλειψη του «προστατευτικού κρατικού πλαισίου» που για περισσότερες από τέσσερις δεκαετίες αποτελούσε η Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας. Ή η εδραίωση, τη δεκαετία του '90, ενός κομματικού συστήματος στο οποίο τα κυριότερα κόμματα εκτός από τα ιδεολογικά τους χαρακτηριστικά είχαν και μια σαφή «εθνοτική ταυτότητα», μια ιδιομορφία η οποία στην πράξη υπονόμωσε τη συγκρότηση ενός δημοκρατικού κράτους και κοινωνίας. Αλλά και η λήψη, την ίδια περίοδο, μιας σειράς κρίσιμων αποφάσεων, όπως στο ζήτημα των ιδιωτικοποιήσεων, για την υιοθέτηση της λεγόμενης «οικονομίας της αγοράς». Στα ζητήματα αυτά, όπως και στην εξέλιξη των διεθνικών σχέσεων στη Βόρεια Μακεδονία, «συναντώνται» και αποτυπώνονται κυρίως ιδεολογικά ρεύματα, όπως ο εθνικισμός, πολιτικές συμπεριφορές, όπως ο αυταρχισμός, και παθογένειες του δημόσιου βίου, όπως η διαφθορά. Η πορεία των διεθνικών σχέσεων στη Βόρεια Μακεδονία έχει φυσικά κεφαλαιώδη σημασία και για άλλους λόγους, καθώς το πρώτο ήμισυ του 2001 ένοπλες, διεθνικές συγκρούσεις απείλησαν τη σταθερότητα της χώρας. Η συνταγματική θέση της αλβανικής κοινότητας επανακαθορίστηκε μέσα από τη Συμφωνία της Οχρίδας του 2001, η οποία τερμάτισε τη διεθνική κρίση του 2001. Πέρα από τις συνταγματικές της διαστάσεις, η συγκεκριμένη συμφωνία είχε και σημαντικές, ιδεολογικές και πολιτικές επιπτώσεις, για όσα κόμματα ανήλθαν στην εξουσία μετά την υπογραφή της. Απ' αυτή την άποψη ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει φυσικά η περίπτωση της ΕΜΕΟ-ΔΚΜΕΕ η οποία υπό τον Νικόλα Γκρούεφσκι κατέλαβε την εξουσία το 2006, εγκαινιάζοντας μια περίοδο πολιτικής κυριαρχίας που διήρκεσε μέχρι το 2016 και η οποία σηματοδεύτηκε από τον «τοξικό εθνικισμό» του κυβερνώντος κόμματος σε συνδυασμό με μια σοβαρή υπονόμωση του κράτους δικαίου στη Βόρεια Μακεδονία. Η περίοδος υπό εξέταση «κλείνει» με την υπογραφή και επι-

κύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών το 2018-19, η οποία άλλαξε το συνταγματικό της όνομα από «Δημοκρατία της Μακεδονίας» σε «Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας», δίνοντας μια λύση στην εκκρεμή «διαφορά για το όνομα» με την Ελλάδα.

Περνώντας στη δομή της μελέτης. Το 1^ο Κεφάλαιο αρχίζει με τα τελευταία χρόνια της Βόρειας Μακεδονίας ως συστατικού τμήματος του γιουγκοσλαβικού κράτους. Η «μακεδονική ταυτότητα» αναγνωρίστηκε και εδραιώθηκε στο πλαίσιο της μεταπολεμικής, σοσιαλιστικής Γιουγκοσλαβίας και η εμβάθυνση της κρίσης που βίωνε το γιουγκοσλαβικό κράτος στα τέλη της δεκαετίας του '80 είχε καθοριστικές πολιτικές επιπτώσεις και για τη Βόρεια Μακεδονία. Στο κεφάλαιο εξετάζονται οι πολιτικές διεργασίες που σημειώνονται στο εσωτερικό της «Δημοκρατίας της Μακεδονίας» τη συγκεκριμένη περίοδο, με την εισαγωγή του πολυκομματισμού και τη διαμόρφωση του νέου κομματικού σκηνοικού κατά τη διάρκεια του 1990. Παρουσιάζεται το ιδεολογικό προφίλ των νέων κομματικών σχηματισμών που ιδρύθηκαν, όπως κυρίως της *Εσωτερικής Μακεδονικής Επαναστατικής Οργάνωσης - Δημοκρατικό Κόμμα της Μακεδονικής Εθνικής Ενότητας* (ΕΜΕΟ-ΔΚΜΕΕ), η οποία μάλιστα κέρδισε και τις πρώτες πολυκομματικές εκλογές που οργανώθηκαν τον Νοέμβριο-Δεκέμβριο του 1990. Η νέα Βουλή, που σχηματίστηκε μετά τις εκλογές, ανέδειξε τόσο τη νέα κυβέρνηση όσο και τον πρόεδρο της Δημοκρατίας όχι από τις τάξεις της ΕΜΕΟ-ΔΚΜΕΕ –όπως και θα περίμενε κανείς– αλλά από τις τάξεις του κομμουνιστικού κόμματος, η ελίτ του οποίου συνέχιζε να αποτελεί το πραγματικό κέντρο εξουσίας στη Βόρεια Μακεδονία. Είναι αυτή η ελίτ που χειρίστηκε ουσιαστικά και το θέμα της ανεξαρτητοποίησης από τη Γιουγκοσλαβία. Οι συγκεκριμένοι χειρισμοί, όπως για το ζήτημα της οργάνωσης δημοψηφίσματος και οι κομματικές αντιπαραθέσεις που προκλήθηκαν, αποτελούν αντικείμενο ανάλυσης. Στο ίδιο κεφάλαιο γίνεται και μια εισαγωγική αναφορά στη θέση των Αλβανών στο πλαίσιο της «Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας», τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετώπιζαν και οι βασικές πολιτικές επιδιώξεις τους.

Το 2^ο Κεφάλαιο πραγματεύεται τη δεκαετία του '90 και συγκεκριμένα την περίοδο που ακολουθεί μετά την οργάνωση του δημοψηφίσματος της 8^{ης} Σεπτεμβρίου 1991, με βάση το οποίο η Βόρεια Μακεδονία εγκατέλειψε το γιουγκοσλαβικό κράτος. Η εδραίωση της ανεξαρτησίας κάθε άλλο παρά εύκολη υπόθεση ήταν. Οι βίαιες συγκρούσεις που είχαν ήδη ξεσπάσει από το καλοκαίρι του 1991, βορειότερα στη Γιουγκοσλαβία, υποχρέωσαν την ηγεσία της Βόρειας Μακεδονίας σε προσεκτικούς διπλωματικούς χειρισμούς. Ενώ αντικειμενικές –βλέπε κυρίως οικονομικές– δυσκολίες καθυστέρησαν την υιοθέ-

τηση μιας ανεξάρτητης νομισματικής πολιτικής, όπως και τη συγκρότηση ενός εθνικού στρατού. Την ίδια περίοδο, τέλη του 1991-αρχές του 1992, ο αλβανικός πολιτικός ακτιβισμός επηρεασμένος από τις γενικότερες εξελίξεις στην πρώην Γιουγκοσλαβία, στράφηκε και προς ριζοσπαστικά αιτήματα «εδαφικής αυτονόμησης», επιβαρύνοντας το κλίμα για την κυβέρνηση. Όλα αυτά τα ζητήματα εξετάζονται συνοπτικά, όπως και οι εσωτερικές πολιτικές επιπτώσεις από την καθυστέρηση της διεθνούς αναγνώρισης, λόγω των ελληνικών αντιρρήσεων ως προς το τότε συνταγματικό όνομα της Βόρειας Μακεδονίας. Την πτώση της κυβέρνησης Κλιούσεφ, τον Ιούλιο του 1992, ακολούθησε η ανάδειξη στη θέση του πρωθυπουργού του Μπράνκο Τσερβένκοφσκι, ηγέτη της *Σοσιαλδημοκρατικής Ένωσης της Μακεδονίας* (ΣΔΕΜ), ο οποίος μαζί με τον πρόεδρο Κίρο Γκλιγκόροφ, «ηγεμόνευσαν πολιτικά» τη Βόρεια Μακεδονία για το μεγαλύτερο διάστημα της δεκαετίας του '90. Ο Μπράνκο Τσερβένκοφσκι παρέμεινε πρωθυπουργός μέχρι και τον Σεπτέμβριο του 1998, κερδίζοντας και τις δεύτερες κοινοβουλευτικές εκλογές του Οκτωβρίου 1994. Ο Κίρο Γκλιγκόροφ ολοκλήρωσε και μια δεύτερη προεδρική θητεία, παρά τις σοβαρές επιπτώσεις για την υγεία του από την απόπειρα δολοφονίας του στις 3 Οκτωβρίου 1995. Στο κεφάλαιο αναλύονται οι χειρισμοί των κυβερνήσεων Τσερβένκοφσκι σε μεγάλα εσωτερικά ζητήματα, όπως αυτό των διεθνοτικών σχέσεων και των ιδιωτικοποιήσεων. Το 2^ο Κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την εξέταση των δύο πρώτων χρόνων διακυβέρνησης της Βόρειας Μακεδονίας από τη νέα κυβέρνηση του Λιούπτσο Γκεοργκίεφσκι, ηγέτη της ΕΜΕΟ-ΔΚΜΕΕ, η οποία σχηματίστηκε από τις εκλογές του Οκτωβρίου-Νοεμβρίου 1998, βρισκόμενη πολύ γρήγορα αντιμέτωπη τόσο με τις επιπτώσεις της κρίσης στο Κόσοβο, αλλά και με τους προηγούμενους κυβερνητικούς χειρισμούς στο θέμα των βασικών αλβανικών πολιτικών αιτημάτων.

Η σοβαρότερη κρίση που βίωσε η Βόρεια Μακεδονία μετά την ανεξαρτητοποίησή της –οι στρατιωτικές συγκρούσεις των δυνάμεων ασφαλείας με τον Εθνικό Απελευθερωτικό Στρατό κατά το πρώτο ήμισυ του 2001– αποτελεί αντικείμενο ανάλυσης του 3^{ου} Κεφαλαίου. Η ριζοσπαστικοποίηση του αλβανικού πληθυσμού της Βόρειας Μακεδονίας, ένας συνδυασμός της σταθερής άρνησης της ελίτ της πλειοψηφούσας εθνότητας να συναινέσει σε ικανοποίηση των βασικών αλβανικών αιτημάτων για «αναβάθμιση της θέσης της» και των επιπτώσεων της νατοϊκής επέμβασης στο Κόσοβο, εκφράστηκε με ένοπλο τρόπο στις αρχές του 2001. Η εξέλιξη των συγκρούσεων υπογράμμισε σοβαρές κρατικές αδυναμίες της Βόρειας Μακεδονίας και έθεσε τον πρωθυπουργό, Λιούπτσο Γκεοργκίεφσκι, ενώπιον των πολιτικών ευθυνών του, καθώς απείλησε να κλιμακωθεί σε μια πλήρη διεθνοτική σύγκρουση με απρόβλεπτες συ-

νέπειες για τη χώρα. Παράλληλα, η κρίση ανέδειξε τον κομβικό ρόλο της Δύσης στις προσπάθειες επίτευξης μιας πολιτικής λύσης. Οι παρεμβάσεις Δυτικών αξιωματούχων έκαναν δυνατή την έναρξη και ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων στη Συμφωνία Πλαίσιο της Οχρίδας. Μια συμφωνία η οποία αν και «έσωσε» την ειρήνη στη Βόρεια Μακεδονία, αποφεύγοντας παράλληλα λύσεις εδαφικής ομοσπονδοποίησης «τύπου Ντίιτον», υπήρξε ιδιαίτερα αμφιλεγόμενη για μια μεγάλη μερίδα των Μακεντότσι, καθώς αναβάθμιζε τη συνταγματική θέση των Αλβανών στη χώρα, καθιστώντας τους ουσιαστικά ένα συστατικό έθνος. Ο Γκεοργκίεφσκι και το κόμμα του βγήκαν πολιτικά ζημιωμένοι από τη Συμφωνία της Οχρίδας, ανοίγοντας τον δρόμο για την επιστροφή της ΣΔΕΜ στην κυβέρνηση, μετά τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2002. Η υλοποίηση των απαραίτητων συνταγματικών και νομοθετικών αλλαγών, για την εφαρμογή της Συμφωνίας της Οχρίδας –οι οποίες βέβαια ξεκίνησαν από τον Σεπτέμβριο του 2001– απορροφώντας σε μεγάλο βαθμό το έργο της νέας κυβέρνησης την περίοδο 2002 με 2006, εξετάζεται στο 3^ο Κεφάλαιο. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με διαπιστώσεις για δύο μεγάλες «παθογένειες» του πολιτικού βίου στη Βόρεια Μακεδονία: τον αυταρχισμό των πολιτικών ηγετών και το πρόβλημα της διαφθοράς. Πριν ακόμη αναλάβει τα ηνία της χώρας ο Νικόλα Γκρούεφσκι, στη Βόρεια Μακεδονία είχαν ουσιαστικά εδραιωθεί αντιδημοκρατικές πολιτικές συμπεριφορές με βαρύ κόστος για το κράτος δικαίου και το δημόσιο συμφέρον.

Το 4^ο Κεφάλαιο επικεντρώνεται στην περίοδο πολιτικής κυριαρχίας του Νικόλα Γκρούεφσκι, ηγέτη της ΕΜΕΟ-ΔΚΜΕΕ, στη Βόρεια Μακεδονία. Ο Ν. Γκρούεφσκι κέρδισε πέντε διαδοχικές κοινοβουλευτικές εκλογικές αναμετρήσεις –τον Ιούλιο του 2006, τον Ιούνιο του 2008, τον Ιούνιο του 2011, τον Απρίλιο του 2014, αλλά και τον Δεκέμβριο του 2016– και παρέμεινε πρωθυπουργός από τον Ιούνιο του 2006 μέχρι και τον Ιανουάριο του 2016. «Πυλώνες» της πολιτικής επιτυχίας του Γκρούεφσκι αποτέλεσαν ο λαϊκισμός και ο εθνικισμός, καθώς εκμεταλλεύτηκε τα υπαρκτά σύνδρομα «θυματοποίησης» και ανασφάλειας στις τάξεις των Μακεντότσι. Επί των ημερών του ως πρωθυπουργού, οι κυβερνήσεις της Βόρειας Μακεδονίας επιδόθηκαν στη λεγόμενη πολιτική «αρχαιοποίησης της ταυτότητας», σε μια προσπάθεια να εμπνεύσουν «εθνική υπερηφάνεια» στους Μακεντότσι μέσω της ιστορικής αναγωγής τους στους Αρχαίους Μακεδόνες. Μια πολιτική η οποία κανονικοποίησε στον δημόσιο λόγο ακραίες θέσεις και απόψεις. Παράλληλα, η περίοδος διακυβέρνησης από τον Νικόλα Γκρούεφσκι σημαδεύτηκε από μια σοβαρή επιδείνωση του πολιτικού αυταρχισμού, καταλήγοντας σε ένα πρωτοφανή και επικίνδυνο για τη δημοκρατία έλεγχο από το κυβερνών κόμμα του κρατικού μηχανισμού,

η λεγόμενη «κρατική αιχμαλωσία». Η αποκάλυψη του σκανδάλου των «τηλεφωνικών υποκλοπών», τον Φεβρουάριο του 2015, ανέδειξε την έκταση της βαθιάς κρίσης που δοκίμαζε τη Βόρεια Μακεδονία από τις πρακτικές του «συστήματος διακυβέρνησης Γκρούεφσκι». Το 4^ο Κεφάλαιο ολοκληρώνεται εξετάζοντας την περίοδο 2015-2016, μια διετία μεγάλων πολιτικών εντάσεων, με την αντιπολίτευση να δίνει ένα δύσκολο αγώνα για μια δημοκρατική διέξοδο από την κρίση, έχοντας αρωγό στο πλευρό της μια ιδιαίτερα δραστήρια κοινωνία των πολιτών. Οι μεσολαβητικές προσπάθειες και πιέσεις Δυτικών αξιωματούχων κατά την ίδια περίοδο αποδείχθηκαν, για άλλη μια φορά, κομβικής σημασίας για την επίλυση της κρίσης και την πολιτική σταθερότητα στη Βόρεια Μακεδονία.

Οι εκλογές της 11^{ης} Δεκεμβρίου 2016 αποτέλεσαν την «απαρχή» της πολιτικής εξόδου από την κρίση, καθώς διαμόρφωσαν τις απαραίτητες αριθμητικές ισορροπίες για τον σχηματισμό ενός νέου κυβερνητικού συνασπισμού ανάμεσα στη ΣΔΕΜ και αλβανικά κόμματα. Η συγκρότηση της νέας κυβέρνησης ωστόσο συνάντησε σημαντικά εμπόδια λόγω της άρνησης ουσιαστικά του Νικόλα Γκρούεφσκι να εγκαταλείψει την εξουσία, καθώς είχε ήδη ξεκινήσει η εισαγγελική έρευνα εναντίον του για μια σειρά από σοβαρές καταγγελίες για κατάχρηση εξουσίας από τον ίδιο και τους συνεργάτες του. Ο Γκρούεφσκι επέλεξε μετεκλογικά μια επικίνδυνη τακτική πόλωσης του κλίματος η οποία κατέληξε στα σοβαρά επεισόδια της 27^{ης} Απριλίου 2017, όταν εξαγριωμένοι υποστηρικτές του κόμματός του εισήλθαν στο Κοινοβούλιο και χειροδίκησαν σε βάρος βουλευτών. Το 5^ο Κεφάλαιο εξετάζει τη συγκεκριμένη περίοδο περνώντας στη συνέχεια στον σχηματισμό της κυβέρνησης Ζάεφ, τον Μάιο του 2017. Στη συνέχεια αναλύονται βασικές επιλογές της νέας κυβέρνησης, ιδιαίτερα στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, με αποκορύφωμα την υπογραφή και επικύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών, που άλλαξε και το συνταγματικό όνομα της χώρας.

Περνώντας σε ορισμένες απαραίτητες διευκρινήσεις. Πρώτα απ' όλα για το, ομολογουμένως, δύσκολο θέμα της ορολογίας, καθώς διαπιστώνει κανείς ότι για τη Βόρεια Μακεδονία και την πλειοψηφούσα εθνότητα υπάρχει μια «μοναδική πληθώρα όρων». Αρχίζοντας από το όνομα της ίδιας της χώρας, η οποία αυτοπροσδιοριζόταν από την ανεξαρτητοποίησή της μέχρι και την παραμονή της επικύρωσης της Συμφωνίας των Πρεσπών, τον Ιανουάριο του 2019, ως «Δημοκρατία της Μακεδονίας» (*Република Македонија - Ρεπούμπλικα Μακεντόνια*). Στη συνέχεια υιοθέτησε το «Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας» (*Република Северна Македонија - Ρεπούμπλικα Σέβερνα Μακεντόνια*). Η Ελλάδα την αναγνώριζε, από την ένταξή της στον ΟΗΕ τον Α-

πρίλιο του 1993 μέχρι και την επικύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών από το ελληνικό Κοινοβούλιο, ως «Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας» (*Former Yugoslav Republic of Macedonia*). Τρίτοι, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, σε κείμενα και αποφάσεις τους επίσης έκαναν χρήση του όρου «Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας». Παράλληλα στον διεθνή Τύπο και τη βιβλιογραφία μετά το 1991 είχε ολοένα και περισσότερο επικρατήσει το «Δημοκρατία της Μακεδονίας» ή απλά το «Μακεδονία» –κάτι που αφορά και το ζήτημα των αναγνωρίσεων, καθώς μέχρι τον Ιανουάριο του 2017 την είχαν αναγνωρίσει ως «Δημοκρατία της Μακεδονίας» 134 χώρες. Στο κείμενο λοιπόν ο αναγνώστης συναντά πέραν του ενός ονόματος: «Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας», «Βόρεια Μακεδονία» αλλά και «Δημοκρατία της Μακεδονίας», παραλλαγές που σχετίζονται τόσο με τη χρονική περίοδο στην οποία αναφέρονται όσο και με το ποιός τις χρησιμοποιεί. Περνώντας στους κατοίκους της Βόρειας Μακεδονίας, αυτούς που αυτοπροσδιορίζονται εθνοτικά ως «Μακεδόνας» (*Μακεδοњци - Μακεντόντσι*), ο αναγνώστης επίσης συναντά πέραν του ενός ονόματος. Εκτός από τη Βόρεια Μακεδονία, χρήση του όρου *Μακεδόνας* γινόταν ευρύτατα και στο εξωτερικό, χωρίς ουσιαστικά να αμφισβητείται το δικαίωμά τους στον αυτοπροσδιορισμό. Στην Ελλάδα, όπως είναι γνωστό, μέχρι και την επικύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών, τον Ιανουάριο του 2019, κυρίαρχη ήταν η χρήση του όρου *Σλαβομακεδόνας* και των παραγώγων του, όπως *σλαβομακεδονική γλώσσα*. Η χρήση του όρου *Σλαβομακεδόνας* και των παραγώγων του επικράτησε μεταπολεμικά στον ελληνικό δημόσιο λόγο –τόσο προφορικό, όσο και γραπτό– σε αντιστοιχία με την κυρίαρχη αφήγηση (narrative) γύρω από το Μακεδονικό Ζήτημα, ότι δηλαδή οι όροι Μακεδονία-Μακεδόνας συνδέονται πρωτίστως με την ελληνική ιστορία και την εθνική της ταυτότητα. Όπως και στην περίπτωση του ονόματος της χώρας, ο αναγνώστης συναντά στο κείμενο πέραν του ενός όρου, τόσο του όρου *Μακεδόνας*, με την έννοια που του αποδίδουν οι γείτονες, όσο και του όρου *Μακεντόντσι*, με τον δεύτερο να χρησιμοποιείται από τον συγγραφέα καθώς θεωρεί ότι αποτελεί μια δόκιμη προσέγγιση η οποία δεν προκαλεί σύγχυση με την κυρίαρχη προσέγγιση του ελληνικού δημόσιου λόγου ως προς το περιεχόμενο του όρου *Μακεδόνας*.

Σ' αυτό το σημείο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η Συμφωνία των Πρεσπών, η οποία επιχειρεί να «οριοθετήσει» τη χρήση του όρου Μακεδονία και των παραγώγων του, *αναγνωρίζοντας ουσιαστικά τη χρήση τους και από τα δύο μέρη*. Έτσι, το άρθρο 7, παράγραφος 1 της Συμφωνίας αναφέρει ότι «*Τα Μέρη αναγνωρίζουν ότι η εκατέρωθεν αντίληψή τους ως προς τους όρους «Μακεδονία» και «Μακεδόνας» αναφέρεται σε διαφορετικό ιστορικό πλαίσιο και πολι-*

τιστική κληρονομιά... «Οι όροι «Μακεδονία» και «Μακεδόνας» έχουν την έννοια που αποδίδεται στο Άρθρο 7 της παρούσας Συμφωνίας» (παρ. δ). Στο άρθρο 7 διευκρινίζεται ότι: «1. Τα Μέρη αναγνωρίζουν ότι η εκατέρωθεν αντίληψή τους ως προς τους όρους «Μακεδονία» και «Μακεδόνας» αναφέρεται σε διαφορετικό ιστορικό πλαίσιο και πολιτιστική κληρονομιά... Όταν γίνεται αναφορά στο Πρώτο Μέρος, με αυτούς τους όρους νοούνται όχι μόνο η περιοχή και ο πληθυσμός της βόρειας περιοχής του Πρώτου Μέρους, αλλά και τα χαρακτηριστικά τους, καθώς και ο Ελληνικός πολιτισμός, η ιστορία, η κουλτούρα και η κληρονομιά αυτής της περιοχής από την αρχαιότητα έως σήμερα. 3. Όταν γίνεται αναφορά στο Δεύτερο Μέρος, με αυτούς τους όρους νοούνται η επικράτεια, η γλώσσα, ο πληθυσμός και τα χαρακτηριστικά τους, με τη δική τους ιστορία, πολιτισμό και κληρονομιά, διακριτός διαφορετικά από αυτά που αναφέρονται στο Άρθρο 7(2).» Ως προς τη γλώσσα, η Συμφωνία των Πρεσπών κάνει αποδεκτή τη χρήση του όρου μακεδονική γλώσσα, διευκρινίζοντας ότι «Το Δεύτερο Μέρος σημειώνει ότι η επίσημη γλώσσα του, η Μακεδονική γλώσσα, ανήκει στην ομάδα των Νότιων Σλαβικών γλωσσών. Τα Μέρη σημειώνουν ότι η επίσημη γλώσσα και άλλα χαρακτηριστικά του Δεύτερου Μέρους δεν έχουν σχέση με τον αρχαίο Ελληνικό πολιτισμό, την ιστορία, την κουλτούρα και την κληρονομιά της βόρειας περιοχής του Πρώτου Μέρους. 5. Τίποτα στην παρούσα Συμφωνία δεν αποσκοπεί στο να υποτιμήσει καθ' οιονδήποτε τρόπο, ή να αλλοιώσει ή να επηρεάσει τη χρήση από τους πολίτες εκάστου Μέρους. Ενώ για το ζήτημα της γλώσσας αναφέρεται στο άρθρο 1 ότι: «Η επίσημη γλώσσα του Δεύτερου Μέρους θα είναι η «Μακεδονική γλώσσα», όπως αναγνωρίστηκε από την Τρίτη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Τυποποίηση των Γεωγραφικών Ονομάτων, που διεξήχθη στην Αθήνα το 1977, και περιγράφεται στο Άρθρο 7 (3) και (4) της παρούσας Συμφωνίας» (παρ γ).»¹ Στο κείμενο γίνεται χρήση του όρου μακεδονική γλώσσα σύμφωνα με την επεξήγηση που γίνεται στη Συμφωνία των Πρεσπών.

Τέλος για τον αλβανικό πληθυσμό της Βόρειας Μακεδονίας, γίνεται η χρήση του όρου Αλβανός και των παραγώγων του, με την εθνοτική διάσταση του όρου και όχι της νομικής του διάστασης (της κατοχής της αλβανικής ιθαγένειας). Με άλλα λόγια, προσδιορίζει τον εθνοτικά αλβανικό πληθυσμό, και όχι όσους έχουν τη νομική ιδιότητα του πολίτη, την ιθαγένεια δηλαδή, του αλβανικού κράτους.

¹ Για τη Συμφωνία των Πρεσπών βλ. Παραρτήματα.

Είναι απαραίτητο επίσης να υπογραμμιστεί ότι η παρούσα μελέτη «δεν μπαίνει σε χωράφια ιστοριογραφικά ή ανθρωπολογικά» που αναλύουν τα περίπλοκα ζητήματα διαμόρφωσης της μακεδονικής ταυτότητας και, εν γένει, του Μακεδονικού Ζητήματος, από την εμφάνισή του, το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα μέχρι και σήμερα. Η σημερινή διπλωματική αντιπαράθεση ανάμεσα στη Σόφια και τα Σκόπια για τα ζητήματα αυτά υπογραμμίζουν πόσο περίπλοκα παραμένουν ακόμη και σήμερα. Η μελέτη επίσης, δεν αναλύει τις διπλωματικές πτυχές της αντιπαράθεσης Αθήνας και Σκοπίων από το 1991 και ύστερα. Τόσο για το ζήτημα αυτό, και ιδιαίτερα τις ελληνικές θέσεις και ανησυχίες, όσο και για την ιστορική διάσταση του Μακεδονικού Ζητήματος η ελληνική βιβλιογραφία είναι ιδιαίτερα πλούσια.² Οι πολιτικές προεκτάσεις ωστόσο της διπλωματικής διαμάχης με την Ελλάδα στο εσωτερικό της Βόρειας Μακεδονίας αποτελούν ένα θέμα που απασχολεί την παρούσα μελέτη και γίνεται μια προσπάθεια να καταγραφούν.

Τέλος να αναφερθεί ότι η συγγραφή της παρούσας μελέτης στηρίχθηκε και σε έρευνα που διεξήχθη το διάστημα Οκτωβρίου – Νοεμβρίου 2021 στη Βόρεια Μακεδονία, στο πλαίσιο εκπαιδευτικής άδειας. Αν και οι υγιειονομικοί περιορισμοί δεν επέτρεψαν όσο θα επιθυμούσα την έρευνα (ιδιαίτερα για το ζήτημα των συνεντεύξεων), παρόλα αυτά θα ήθελα να ευχαριστήσω την Natalja Popova και την Ana Chupeska για την πολύτιμη βοήθεια που μου παρείχαν. Τις θερμές μου ευχαριστίες επίσης στη δημοσιογράφο Δρ Δήμητρα Μακρή για την ανάγνωση του κειμένου και τις εύστοχες παρατηρήσεις της, συντακτικές και άλλες, πάνω σ' αυτό. Όσον αφορά τις μεταφράσεις διαφόρων κειμένων που αξιοποιήθηκαν, αυτές έγιναν με προσωπική ευθύνη, εκτός και

² Πλειάδα ελλήνων ιστορικών και άλλων μελετητών –αναφέροντας ενδεικτικά τους Σ. Βαλντέν, Θ. Βερέμη, Β. Βλασίδη, Β. Γούναρη, Ι. Κωφό, Δ. Λιβάνιο, Ι. Κολιόπουλο, Κ. Κατσάνο, Τ. Κωστόπουλο, Ι. Μιχαηλίδη, Α. Τζιαμπήρη, Σ. Σφέτα– έχει ασχοληθεί με ιστορικές και διπλωματικές διαστάσεις του Μακεδονικού Ζητήματος, παράγοντας μια τεράστια εργογραφία τα τελευταία τριάντα χρόνια. Έργο πάνω σε ιστορικές και διπλωματικές πλευρές του Μακεδονικού Ζητήματος συνεχίζει βέβαια να παράγεται. Ενδεικτικά αναφέρονται οι πρόσφατες μελέτες του πανεπιστημιακού Αλέξη Ηρακλείδη, *Το Μακεδονικό Ζήτημα, 1878-2018. Από τις Εθνικές Διεκδικήσεις στις Συγκρουσιακές Εθνικές Ταυτότητες* (Οκτώβριος 2018, Εκδόσεις Θεμέλιο)· του επίσης πανεπιστημιακού και πρώην υπουργού Εξωτερικών Νίκου Κοτζιά, *Η Λογική της Λύσης. Πολιτική Θεωρία και Πρακτική στις Διεθνείς Σχέσεις – Αλήθειες για το Μακεδονικό και τη Διαπραγμάτευση* (Δεκέμβριος 2020, Εκδόσεις Gutenberg)· και του δημοσιογράφου Σταύρου Τζίμα, *Κρυφές Πτυχές του Μακεδονικού* (Νοέμβριος 2021, Εκδόσεις Επίκεντρο).

αν δηλώνεται συγκεκριμένα και ως εκ τούτου η ευθύνη για τυχόν αδυναμίες βαρύνει αποκλειστικά τον συγγραφέα της παρούσας μελέτης. Last but not least ένα μεγάλο ευχαριστώ στον Πέτρο Παπασαραντόπουλο των Εκδόσεων Επίκεντρο για την άψογη συνεργασία μας.

Γεώργιος Ε. Χρηστίδης